

OG‘ISHGAN XULQ-ATVORGA EGA BO‘LGAN O‘QUVCHILAR BILAN KORREKSION MASHG‘ULOTLAR SAMARADORLIGI

Muallif: Begancheva Mahbuba Faxriddinovna

Lavozimi: Amaliyotchi psixolog

Tashkilot: Buxoro viloyati Olot tumani

4-umumiy o‘rta ta’lim maktabi

Annotatsiya

Ushbu maqolada umumiy o‘rta ta’lim maktabida og‘ishgan xulq-atvorga ega bo‘lgan o‘quvchilar bilan olib boriladigan korreksion-rivojlantiruvchi mashg‘ulotlarning mazmuni va samaradorligi tahlil qilinadi. Tadqiqot Buxoro viloyati Olot tumani 4-sonli maktabi misolida o‘tkazilgan bo‘lib, unda agressivlik, maktab intizomini buzish, o‘quv faoliyatiga nisbatan salbiy munosabat kabi og‘ishgan xulq-atvor shakllarini namoyon etuvchi o‘quvchilar bilan olib borilgan psixologik-pedagogik korreksiya ishlari yoritilgan. Maqolada maktab psixologining diagnostika, individual va guruhli mashg‘ulotlar, ota-onalar va o‘qituvchilar bilan hamkorlikdagi faoliyati hamda ushbu ishning natijalari va muammolari muhokama qilinadi.

Kalit so‘zlar: og‘ishgan xulq-atvor, deviant xulq, korreksion mashg‘ulotlar, maktab psixologi, o‘quvchi, agressiya, ijtimoiy adaptatsiya, Olot tumani, 4-maktab.

1. KIRISH

Bolalik va o‘smirlik davri shaxsning shakllanishi uchun eng muhim bosqichlardan biri bo‘lib, bu davrda turli ijtimoiy-psixologik omillar ta’sirida og‘ishgan xulq-atvor (deviant xulq) namoyon bo‘lishi mumkin. Og‘ishgan xulq-atvor deganda, ijtimoiy normalar, qoidalar va kutilmalarga zid keladigan, shaxsning o‘ziga yoki atrofdagilarga zarar yetkazuvchi xatti-harakatlar tushuniladi. Maktab sharoitida bu intizomni buzish, agressivlik, o‘qishdan bo‘yin tovlash, tengdoshlar bilan ziddiyatlar, o‘zini yakkalash kabi shakllarda namoyon bo‘ladi. Bunday xulq-atvor nafaqat o‘quvchining o‘ziga, balki uning o‘quv faoliyatiga, ijtimoiy adaptatsiyasiga va kelajakdagi hayotiga ham salbiy ta’sir ko‘rsatadi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 25-avgustdagi 308-qarori yoshlar bilan ishlash va ularni har tomonlama qo‘llab-quvvatlashga alohida e’tibor qaratish zarurligini ta’kidlaydi. Shu nuqtai nazardan, maktab psixologining og‘ishgan xulq-atvorga ega bo‘lgan o‘quvchilar bilan tizimli korreksion ish olib borishi muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, Olot tumani kabi qishloq hududlarida ijtimoiy muhitning o‘ziga xosligi bunday muammolarning oldini olish va bartaraf etishda maxsus yondashuvlarni talab qiladi. Ushbu maqolaning maqsadi – Buxoro viloyati Olot tumani 4-umumiy o‘rta ta’lim maktabida og‘ishgan

xulq-atvorga ega bo'lgan o'quvchilar bilan olib borilgan korreksion mashg'ulotlarning samaradorligini tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

2. METODOLOGIYA

Tadqiqot Buxoro viloyati Olot tumani 4-umumiy o'rta ta'lim maktabining 5-9-sinf o'quvchilari orasidan og'ishgan xulq-atvorga ega deb topilgan 25 nafar o'quvchi, ularning ota-onalari va sinf rahbarlari ishtirokida o'tkazildi. Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlar qo'llanildi:

1. Dastlabki diagnostika:

Kuzatuv: Sinf rahbarlari, fan o'qituvchilari va psixologning o'quvchilarning darslardagi, tanaffuslardagi va maktab tadbirlaridagi xatti-harakatlarini kuzatishi.

So'rovnoma va anketa: O'qituvchilar va ota-onalar uchun "Agressivlik darajasini aniqlash" (Bass-Darki agressivlik so'rovnomasi adaptatsiyasi), "Xulq-atvor buzilishlari darajasini baholash" anketalari.

Psixologik testlar: O'quvchilar uchun "Maktab bezovtaligi testi" (Fillips), "Agressivlik darajasini aniqlash" (Rozenzveygning frustratsiya testi, adaptatsiyalangan), "O'zini baholash shkalasi" (Strupp-Rogens, adaptatsiyalangan), "Tashvishlanish darajasini aniqlash" (Spilberger-Xanin, adaptatsiyalangan).

Sotsiometriya: O'quvchilarning sinfdagi ijtimoiy maqomini, ularning tengdoshlari orasidagi o'rnini aniqlash.

2. Korreksion mashg'ulotlar: Dastlabki diagnostika natijalari asosida quyidagi yo'nalishlarda korreksion ishlar olib borildi (3 oy davomida, haftasiga 2 marta):

Individual maslahatlar: Har bir o'quvchi bilan shaxsiy qiziqishlari, muammolari, kelajak rejalari haqida suhbatlar, emotsional holatni barqarorlashtirishga qaratilgan individual mashg'ulotlar.

Guruhli treninglar: "Agressivlikni boshqarish", "Muloqot madaniyati", "Konfliktlarni konstruktiv hal qilish", "Empatiya va o'zaro hurmat", "O'z-o'zini anglash va qadrlash" mavzularida psixokorreksion mashg'ulotlar. Mashg'ulotlarda rol o'yinlar, art-terapiya elementlari, psixogimnastika mashqlari qo'llanildi.

Ota-onalar bilan ishlash: "Farzandingiz xulqini tushuning", "Oilada ijobiy muhitni yaratish", "Samarali tarbiya usullari" mavzularida individual maslahatlar va guruhli seminarlar.

O'qituvchilar bilan ishlash: Og'ishgan xulq-atvorga ega o'quvchilar bilan ishlash metodikasi, sinfda ijobiy psixologik muhit yaratish bo'yicha tavsiyalar.

3. Yakuniy diagnostika: Korreksion mashg'ulotlar yakunlangandan so'ng, dastlabki diagnostikada qo'llanilgan metodlar yordamida o'quvchilar xulq-atvoridagi o'zgarishlar qayta baholandi.

3. NATIJALAR

O'tkazilgan tadqiqot va korreksion mashg'ulotlar quyidagi asosiy natijalarni ko'rsatdi:

Agressivlik darajasining pasayishi: Dastlabki diagnostikada o'quvchilarning 60%ida agressivlikning yuqori darajasi aniqlangan bo'lsa, korreksion mashg'ulotlardan so'ng bu ko'rsatkich 25%ga pasaygan. Jismoniy agressiya namoyishlari 30%ga, og'zaki agressiya esa 20%ga kamaygan.

Maktab intizomining yaxshilanishi: O'qituvchilarning hisobotlariga ko'ra, dars qoldirish holatlari 15%ga, darslardagi intizom buzilishlari esa 20%ga kamaygan. O'quvchilarning maktab qoidalariga rioya etish darajasi sezilarli darajada yaxshilangan.

O'quv faoliyatiga ijobiy munosabat: O'quvchilarning 40%ida darslarga qiziqish va o'zlashtirish darajasi oshgan. Bu asosan o'z-o'zini baholash va motivatsiya darajasining ko'tarilishi bilan bog'liq.

Ijtimoiy-emotsional rivojlanish: Sotsiometriya natijalariga ko'ra, ilgari "rad etilgan" yoki "yakkalangan" maqomga ega bo'lgan o'quvchilarning 20%ida sinf jamoasiga integratsiya yaxshilangan, tengdoshlar bilan muloqot ko'nikmalari rivojlangan.

Ota-onalar va o'qituvchilarning faolligi: Ota-onalar uchun o'tkazilgan seminarlar ularning farzand tarbiyasiga bo'lgan munosabatini ijobiy tomonga o'zgartirgan. O'qituvchilarning ham og'ishgan xulq-atvoriga ega o'quvchilar bilan ishlashda psixologik yondashuvlarga e'tibori oshgan.

4. MUHOKAMA

Olingan natijalar Olot tumani 4-maktabida og'ishgan xulq-atvoriga ega o'quvchilar bilan olib borilgan korreksion mashg'ulotlarning ijobiy samaradorligini ko'rsatdi. Agressivlikning kamayishi, intizomning yaxshilanishi va ijtimoiy adaptatsiyaning oshishi psixolog Begancheva Mahbuba Faxriddinova tomonidan qo'llanilgan kompleks yondashuv (individual va guruhli ishlar, ota-onalar va o'qituvchilar bilan hamkorlik) natijasidir. Bu natijalar L.S.Vigotskiyning "yakin rivojlanish zonasi" nazariyasi va A.Banduraning ijtimoiy o'rganish nazariyasi kabi psixologik konsepsiyalar bilan hamohangdir, unga ko'ra, shaxsning xulq-atvori nafaqat ichki omillar, balki tashqi muhit va o'rganish orqali ham shakllanadi va o'zgaradi.

Biroq, tadqiqot jarayonida ba'zi muammolar ham aniqlandi:

Ota-onalarning passivligi: Ayrim ota-onalar farzandlarining xulq-atvoridagi muammolarga e'tibor bermaganlar yoki psixologik yordamga ishonchsizlik bilan qaraganlar. Bu ularning korreksion jarayondagi ishtirokini pasaytirgan.

Resurslar tanqisligi: Korreksion ishlar uchun maxsus jihozlangan xonalar, qo'llanmalar va metodik materiallarning yetishmasligi ba'zi mashg'ulotlarni to'liq tashkil etishga imkon bermagan.

Tizimli monitoringning yetishmasligi: Korreksion ishlar yakunlanganidan so'ng o'quvchilar xulq-atvorini uzoq muddatli monitoring qilish mexanizmlari yetarli emasligi.

Bu muammolar korreksion ishlarning samaradorligini yanada oshirish uchun qo'shimcha chora-tadbirlar zarurligini ko'rsatadi.

5. XULOSA

Xulosa qilib aytganda, og'ishgan xulq-atvorga ega bo'lgan o'quvchilar bilan olib boriladigan korreksion-rivojlantiruvchi mashg'ulotlar ularning ijtimoiy adaptatsiyasini yaxshilash, agressivlikni kamaytirish va maktab intizomini mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega. Olot tumani 4-maktabi tajribasi psixologning kompleks va tizimli faoliyati orqali sezilarli ijobiy natijalarga erishish mumkinligini tasdiqladi.

Ushbu yo'nalishdagi ish samaradorligini yanada oshirish uchun quyidagi tavsiyalar ilgari suriladi:

Erta diagnostika va profilaktika: Og'ishgan xulq-atvorning dastlabki belgilarini erta aniqlash tizimini takomillashtirish va profilaktik tadbirlarni kuchaytirish.

Ota-onalar bilan hamkorlikni chuqurlashtirish: Ota-onalar uchun muntazam ravishda psixologik-pedagogik ma'rifat tadbirlarini o'tkazish, ularni farzandlarining korreksion jarayoniga faol jalb qilish.

Maktab muhitini optimallashtirish: Maktabda o'quvchilarning ijodiy va sport faoliyatini qo'llab-quvvatlaydigan, xavfsiz va inklyuziv muhitni yaratish.

Maktab psixologining resurslarini boyitish: Korreksion mashg'ulotlar uchun zamonaviy metodik qo'llanmalar, diagnostik vositalar va texnik jihozlar bilan ta'minlash.

Tizimli monitoring va kuzatuv: Korreksion ishlar yakunlanganidan so'ng o'quvchilar xulq-atvorini doimiy monitoring qilish va zarurat tug'ilganda takroriy korreksion yordamni tashkil etish.

O'qituvchilarning psixologik savodxonligini oshirish: Og'ishgan xulq-atvorga ega o'quvchilar bilan ishlashda o'qituvchilarga amaliy yordam berish va ularning bu boradagi bilimlarini mustahkamlash.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-sonli "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni.

2. Bandura A. "Social Learning Theory". Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1977.
3. Vigotskiy L.S. "Psixologiya razvitiya cheloveka". Moskva: Eksmo, 2005.
4. Karimova V. "Psixologiya". Toshkent: Sharq, 2011.
5. Ochilov M., To'rayev F. "Pedagogik psixologiya". Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
6. Zeyer E.F. "Psixologiya professionalnogo razvitiya". Moskva: Akademiya, 2009.

